

Літ.: Українська Центральна Рада: Документи і матеріали, т. 1—2. К., 1997; *Верстюк В., Осташко Т.* Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник. К., 1998; *Дорошенко Д.* Історія України 1917—1923 рр., т. 1—2. К., 2002; *Чикаленко Є.* Щоденник, т. 1—2. К., 2004; *Його ж.* Щоденник 1919—1920. К., 2005; Директорія, Рада народних міністрів Української Народної Республіки: 1918—1920: Документи і матеріали, т. 1—2. К., 2006.

Т.С. Осташко.

ПРОКОПОВИЧ Петро Іванович (10.07.1775—03.04.1850) — бджолляр і педагог. Н. в с. Митченки (нині село Бахмацького р-ну Черніг. обл.) в сім'ї священика Свято-Покровської церкви. Походив із козац. роду. Закінчив Київ. академію (див. *Києво-Могилянська академія*). Протягом 1794—98 — на військ. службі. Брав участь у польс. поході рос. військ під проводом генерал-аншефа *О. Суворова* (1794). Вийшов у відставку в чині підпоручика. Займався бджільництвом у маєтку свого батька. 1814 винайшов рамковий розбірний вулик із магазинками-надставками. Одержав чистий стільниковий мед без розплоду і попереднього знищення бджіл. Заснував першу в *Російській імперії* школу бджільництва за підтримки Імператорського Моск. т-ва сільс. госп-ва, яку очолював протягом 1828—50. 1843 зустрічався з *Т. Шевченком*. Автор праць із бджільництва.

П. у с. Пальчики (нині село Бахмацького р-ну Черніг. обл.).

Праці: *Избранные труды по пчеловодству.* К., 1961.

Літ.: *Жданов С.В.* Литературная и педагогическая деятельность П.И. Прокоповича. «Пчеловодство», 1964, № 1; *Сенюк С.* Лист Петра Прокоповича. «Архіви України», 1969, № 6; *Конончук М.* Великий пасічник. «Сільські вісті», 1975, 10 липня; Шевченківський словник, т. 2. К., 1977; *Києво-Могилянська академія в іменах XVII—XVIII ст.:* Енциклопедичне видання. К., 2001.

О.В. Ясь.

ПРОКОПОВИЧ Сава (р. н. невід. — п. 1701) — військ. і держ. діяч 2-ї пол. 17 ст., полковник, згодом — *генеральний писар, генеральний суддя*. Походив, імовірно, із середовища київ. бояр, які були тісно пов'язані з *козацтвом українським*. У документах П. вперше згадується під 1669 як *сотник* Воронезької сотні *Ні-*

жинського полку. Брав участь в укладенні *Глухівських статей 1669*. Того ж року за дорученням гетьмана *Д. Многогрішного* їздив у посольство до *Москви*. 1671 деякий час очолював (імовірно як наказний полковник) *Переяславський полк*; невдовзі отримав призначення на посаду писаря *Генерального військового суду*. На *генеральній військовій раді* в *Козацькій Діброві* під *Конотопом* 1672 обраний на уряд ген. писаря. У березні 1677 разом із ген. суддею *І. Домонтовичем* і стольником *П. Алмазовим* супроводжував колиш. гетьмана *Правобережної України* *П. Дорошенка* до *Москви*, де був представлений рос. цареві *Федору Олексійовичу*. 1687 П. брав участь у змові ген. старшин *В. Борковського*, *М. Вуяхевича*, регента *Генеральної військової канцелярії* *В.Л. Кочубея*, колиш. полковників *Г. Гамалії*, *Я. Лизогуба*, *С. Забіли* та ін. проти гетьмана *І. Самойловича*. Напередодні ген. військ. ради на р. *Коломак* (прит. *Ворскли*, бас. *Дніпра*) в липні 1687 П. номінований на уряд ген. судді. Активний учасник *російсько-турецької війни 1776—1781* та *Кримських походів 1687 і 1689*. Улітку 1689 у складі посольства супроводжував гетьмана *І. Мазепу* в поїзді до *Москви*.

Літ.: *Акты Южной и Западной России*, т. 9, 13. СПб., 1877, 1886; *Русская историческая библиотека*, т. 8. СПб., 1884; *Лазаревский А.* Заметки о Мазепе. «Киевская старина», 1898, кн. 3; *Петровський М.* Нариси історії України. Х., 1930; *Оглоблин О.* Гетьман Іван Мазепа та його доба. Нью-Йорк, 1960; Літопис Самовидця. К., 1971; *Gajesky G.* The Cossack Administration of the Hetmanate, v. 2. Cambridge, 1978.

В.М. Горобець.

ПРОКОПОВИЧ Теофан (Феофан, світське ім'я — Єлизар або Єлисей; 17(07).06.1677—19(08).09.1736) — церк. і культ. діяч, просвітник, основоположник теорії *освіченого абсолютизму* в *Російській імперії*. Походив із родини купця, який мав, вірогідно, прізвище *Церейський*. Рано осиротів, ним опікувався дядько по матері *Теофан* (Прокопович; намісник *Київського Братського Богоявленського монастиря*), прізвище якого він прийняв. 1687 вступив до *Київ.* колегіуму (див. *Києво-Могилянська академія*). Не

Феофан Прокопович. Гравюра 19 ст.

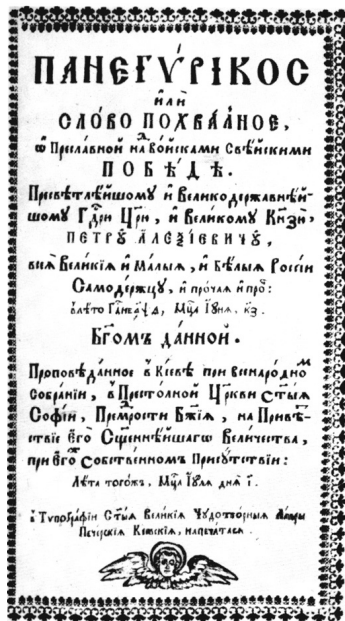
скінчивши курсу теології, вирушив 1694 або 1696 в освітню мандрівку. Був у *Володимирі* (нині м. *Володимир-Волинський*) та *Львові*, де прийняв унію (див. *Берестейська церковна унія 1596*). Вчився в *Кракові*, *Римі* (Італія; 3 роки навчання в грец. колегії св. Атанасія), збагачував свої знання у *Ватиканській б-ці*. Пізніше таємно залишив *Рим* і далі подорожував Європою, насамперед *Німеччиною* (*Лейпциг*, *Галле*, *Єна*), де познайомився з ученими із протестантського табору, з якими підтримував зв'язки й пізніше. 1702 прибув до *Почаївського монастиря* (нині *Почаївська Свято-Успенська лавра*), в якому повернувся до *православ'я*. 1704 прибув до *Києва* і прийняв чернечий постриг. Невдовзі став професором *Київської академії*, 1705—16 викладав поетику, риторику, фізику, математику, історію, філософію, теологію, 1711—16 — ректор. Перший почав знайомити студентів з ученнями *Р. Декарта*, *Дж. Локка*, *Ф. Бекона*, давав пояснення системи *М. Коперніка* та вчення *Г. Галілея*. Глибоко вірував у Бога, однак вважав, що матеріальний світ розвивається на основі власних закономірностей. Використовував мікроскоп, телескоп, звертався до експерименту, ґрунтовно цікавився математикою. 1716 рос. цар *Петро I* викликав П. до *Санкт-Петербурґа*, де той став проповідником, а з 7 квітня 1718 — єпископом *Псковським*, *Нарвським* та *Ізборським* і дорадником царя у держ. і духовних

Пам'ятник П.І. Прокоповичу у м. Батурін. 1975. Фото 2009.

справах. П. — один із провідників петровських реформ, автор *Духовного регламенту 1721*, в якому обґрунтував нову систему управління Церквою: нею замість *патріарха* мав керувати Найсвятіший Синод на чолі з царем. Від 1721 — віце-президент Найсвятішого Синоду, із 10 липня 1725 з волі рос. імператора Петра I, а не власної, — архієпископ Новгородський і Великолуцький. Заснував 1721 зразкову школу на Карповці в С.-Петербурзі. До кінця життя підтримував міцні контакти з *Гетьманщиною*.

Поряд із філософією розробляв також методологію писання історії, яку виклав у 6-й книзі риторики під назвою «Про метод писання історії...» («*De methodo scribendi historiae*»). Підтримував контакти з відомими істориками та письменниками (Гавриїлом (*Бужинським*), князем А. Кантемиром, М. Ломоносовим, В. Татищевим та ін.). Гол. істор. працями П. є «Собрание от летописателей краткаго вѣдѣнія от началства великих монархов российских...» та «Реестр государей российских от самого Рюрика до государя императора Петра Великого, ktorих счисляется 33». Велику цінність як істор. джерела мають «Життепис» («*Curriculum vitae*»)

Прокопович Ф. «Панегірікос, или слово похвалное о преславной над войсками свѣйскими побѣдѣ...». Київ, 1709. Титульна сторінка.

П. та його значна епістолярна спадщина.

Був також автором широковідомих літ. творів на істор. тематику, насамперед віршованої драми «Володимир» (1705). Гол. темою цієї визначної шкільної драми є боротьба *християнства* проти поганства в *Київській Русі* часів вел. князя кияв. *Володимира Святославича*, причому в образі останнього вгадуються риси гетьмана *І. Мазепи*, якому й було присвячено даний твір. Істор. мотиви відчутні і в деяких віршах П., писаних лат., польс. та рос. мовами, насамперед «Похвала Дніпрові» («*Laus Borystheni*»).

Автор суспільно-політ. та науково-освіт. творів. Зокрема, надзвичайно популярним було «Первое учение отроком» (СПб., 1721), яким користувалися не лише в Україні, а й далеко за її межами, зокрема в Сербії. Ця книга витримала 7 видань. Твори П. були відомі європ. ученим, видавалися різними мовами (укр., рос., церковнослов'ян., лат., англ., нім., франц., шведською та ін.).

П. у м. С.-Петербург.

Праці і тв.: Сочинения. М.—Л., 1961; Філософські твори, т. 1—3. К., 1979—81.

Літ.: Нічик В.М. Феодан Прокопович. М., 1977; Історія філософії на Україні, т. 1. К., 1987; Литвинов В.Д. Прокопович (Черейський). В кн.: Києво-Могилянська академія в іменах, XVII—XVIII ст.: Енциклопедичне видання. К., 2001.

В.Д. Литвинов.

ПРОКОПЧИЦЬ (Прокопчич) Євстафій (1806—01.10.1856) — учений-філолог, громад. і політ. діяч, педагог. Закінчив Львів. ун-т (богослов'я). У 1830—40-х рр. — учитель Станіславської г-зії, 1849 — *Академічної гімназії у Львові*, 1850—56 — Тернопільської г-зії. Займався дослідженнями в галузі класичної філології, зокрема вивчав вплив грец. мови на українську. Автор публікацій із цих питань у галицькій періодичній пресі. 1848—49 — співзасновник і голова Станіславської рус. ради, депутат австрійського рейхстагу у *Відні*. 1849—50 — заст. голови *Головної руської ради*, в якій представляв демократ. крило. Домагався поділу *Галичини* на 2 нац. провінції: українську та польську, активізації діяльності місц. руських рад (див. *Руські ради в Галичині*), запровадження

викладання укр. мовою в школах Галичини, заснування кафедри укр. мови і літератури у Львів. ун-ті, створення укр. нац. гвардії. Автор статей на політ. та істор. тематику в газетах Відня і Праги (нині столиця Чехії), вірша «До люду руського», в якому закликав галичан до діла — «будувати руський дім».

Літ.: Котлович В. Воспоминаніе о Євстафії Прокопчиці. Львів, 1860; Мельничук Я. Вірш, народжений революцією. «Жовтень», 1969, № 4.

Ф.І. Стеблій.

ПРОКУРАТОР — повірений у судах укр. земель 16—18 ст., адвокат. Обов'язки П. міг виконувати тільки шляхтич, обізнаний із місц. правом і допущений судом до адвокатської діяльності. П. не могли бути урядники *земського суду* і *городського суду*, а також особи духовного стану. П. представляв інтереси сторін на суд. процесі у випадку їх відсутності з поважних причин. Для незможних осіб П. міг призначитися судом безкоштовно. П. у Статуті ВКЛ 1566 (див. *Статуту Великого князівства Литовського*) та в суд. діловодстві відомий під ім'ям «умоцований приятель». Статут ВКЛ 1588 передбачав кримінальну відповідальність П. за недотримання інтересів сторони, яка його винаймала. П. не міг представляти інтереси особи, яку звинувачували у вбивстві. Після суд. реформи 1763 (див. *Судова реформа в Гетьманщині 1760—1763*) за представниками в суд. установах утвердилася єдина назва «присяжні повірені».

Дж.: Статут Вялікаго княства Литовскаго 1588: Тэксты. Даведнік. Каментарыі. Мінск, 1989; Статуты Великого князівства Литовського, т. 2: Статут Великого князівства Литовського 1566 року. Одеса, 2003.

Літ.: Старченко Н. Умоцвані—прокуратори—приятелі: Хто вони? (становлення інституту адвокатури на Волині в кінці XVI ст.). В кн.: Соціум: Альманах соціальної історії, вип. 1. К., 2002.

О.В. Крутка.

ПРОЛЕТКУЛЬТ — культурно-освітня і літературно-мистецька орг-ція. Створена у вересні 1917. Після *Жовтневого перевороту в Петрограді 1917* перебувала при нар. комісаріаті освіти як добровільна орг-ція пролетарської са-